

Front Cover

Back Cover

Title Page

He Pukapuka Whakaatu I Nga Tikanga A Te Pakeha E Nohoia Paitia Nei Te Whenua E Ratou Whaka-Pakeha. I Taia Ki Akarana, Ki Te Perehi A Philip Kunst 1863.

Upoko I. KO NGA TIKANGA KIA TUHITUHIA.

- I mua noa atu e penei tonu ana te noho o nga iwi o tawahi me to nga iwi maori nei. He roa te takiwa i rarururu ai. No muri iho, ka mohio nga tangata; heoi ano te mea hei arai mo nga hara mo nga kino, kei puta, ko te Ture kia takoto. A ki te mea tetahi tangata kia takahia te Ture, me uru tahi te tokomaha hei hapai i te Ture, hei pehi mo te tangata i poka ki te he. I kitea hoki, ma reira anake e wehi ai te tangata taikaha, e ora ai te tangata noho pai. Heoi, ko te Ture kahore i hohoro te kaha. Na wai i tohe, i tohe, a ka kaha, ka whakaae rawa mai nga iwi ki te Ture.
- Erangi no te whakawakanga ka rarururu ano. Ko te tino he nui tera. He tautohetohe tonu te mahi. Ko te huarahi e haere ai te whakawa, kahore i ata takoto. He wa ano, ka waiho ko te Ture ano hei take tautohetohe. Ko aua Ture hoki ehara i te mea tuhituhi ki te pukapuka, engari he mea mohio a ngakau, kei nga tohunga anake e takoto ana. He wa ano, kahore i ririte nga whakapuakanga a nga tohunga, rere ke ana ta tetahi i ta tetahi. Tera atu ano tetahi he, kei nga korero a nga tangata e uru ana ki te whakawa, a te tangata nana te whakawa, a te tangata e whakawakia ana, a nga tangata ranei i whai kupu hei tautoko ake mo ta tetahi, mo ta tetahi. I te mea, e whakataki ana te tangata i nga korero o nga wa e mohiotia ana e te katoa, he tika tonu te korero, ekore e nuka. Engari, ka tae atu te korero ki era atu, ki nga whakatupuranga o mua noa atu, hei reira ia ka nuka ai. Hei reira hoki te whai ke atu ai ki nga tupuna tangata ke, ki tetahi toronga ke atu. He noa iho te whakapapa. Tetahi, ka mamingatia he ingoa hou, katahi nei ka rangona. I kaha ai te tangata ki te horihori, he mohio nona, ko nga tangata hei patu mo tana kua ngaro katoa.
- No muri rawa mai ka kitea, ko te whakaaro e mutu ai enei he. Koia tenei ko te tuhituhi. Na nga Minita o te Hahi i whakaako, a kihai i roa kua whakaae nga iwi ki taua tikanga, he pai. I kitea hoki, hei patu tera mo nga tinihanga a te tangata. Heoi, kahore i ata pai i te timatanga te tuhituhi i nga ture. Kahore i tino rite nga kupu i tuhituhia; ko etahi hara i mau;—akuanei ka puta hou ano tetahi hara, kihai i mau. I pera me te kupenga e he ana nga mata. Ko nga ika nunui anake i mate: ko era atu i puta noa atu. Koia i waiho ai ma te Runanga nui, ma te Runanga whakatakoto ture, taua kupenga e ta ano kia pai, ara, ma taua Runanga aua Ture e whakatikatika. He roa noa atu te mahinga, a katahi ka tika te Ture.
- No tenei wa ka timata te tuhituhi i nga rohe kainga, i nga tangata ano hoki nona tera kainga, nona tera kainga: a ki te tukua atu tetahi wahi whenua ki tetahi tangata atu, ka tuhituhia katoatia nga korero o te tukunga atu. Koia i tika ai; ahakoa maha noa nga whakatupuranga o muri nei, mau tonu te mohio. Ko te tangata kua ngaro noa atu i nga kanohi tangata; heoi, ko ana mahi me ana kupu e mau ana ano i roto i te pukapuka. Koia i whakaae katoa ai nga iwi o tawahi ki tenei tikanga.

Upoko II. KO NGA WHENUA I MOTUHAKETIA.

- Kei nga iwi katoa o tawahi tenei tikanga: ko etahi wahi whenua i motuhaketia mo nga mahi nunui, mo nga kura, mo nga whare turoro, mo te aha, mo te aha; ko etahi, no ia tangata, no ia tangata.
- Ko nga Kareti, ko nga kura nunui o tawahi, no mua noa atu i whakaturia ai. Ko nga whakaaro hoki a nga tupuna hei mea e ora ai, e mau tonu ai, aua kareti, kura, koia enei.
Te tuatahi, he motuhake i etahi wahi whenua hei oranga mo reira:
Te tuarua, he whakatu i etahi tangata hei tiaki mo aua wahi whenua kei riro ke; ara, kei penei, ko te whenua i kiia hei kareti, riro ke ana hei whare turoro, a ko nga moni i kiia hei whangai minita, riro ke ana hei whangai rata. Engari ko te whenua i kiia hei kareti hei kareti ano: a ko nga moni i kiia hei whangai minita, hei whangai minita ano. A ki te whakatete mai tetahi tangata ke ki aua kainga i motuhaketia ra, ko aua tangata hei pana atu. Ko te pana, he ata korero marire i te tuatahi: ka kore e rongu ki te kupu tuatahi, ka tuhituhia ki te pukapuka: a ka kore e rongu, katahi ka tikina ka whakawakia. Tetahi mahi ma ratou, he tuku i aua wahi whenua ki etahi tangata tika, ki a ratou e pai ai; he tuku a reti. Tenei ake nei te ata whakamaramatia ai tenei tikanga reti, hei te ono o nga Upoko.
Na tenei tikanga i mau tonu ai aua kareti, aha ranei, a ono noa nga rau tau, a tae noa ki a tatou e noho nei.
- Te rironga o nga moni, o nga utu reti, i aua tangata tiaki, ma aua tangata te tikanga mo te tuwhanga atu i

nga moni. Ma ratou e tuwhatuwha atu hei whakapai ranei mo nga kainga motuhake ra, hei utu mahi ranei, hei aha, hei aha, hei mea e ora ai aua kareti, aha ranei.

Ko nga tangata tiaki nei, he mea kowhiti, he mea whiriwhiri, hei nga tangata e kiia ana he tangata whakaaro tika. Otiia ko ta ratou whakahaere me tika tonu i runga i te ture kua takoto. A ki te kitea kua he te whakahaere a tetahi, a ki te mea he tino nui te he, ka peia ia, a ka whakaturia he tangata ke.

Erangi ki te mea kua he, a ko te he, ehara i te mea no nga tangata whakahaere, engari no tetahi tikanga i whakatakotoria ra i mua; i pai ano pea i mua, a no te maha o nga tau, no te rerenga ketanga o nga tikanga, kua ahua he tetahi wahi; hei reira ka waiho ma te Runanga Nui e whakatikatika kia taea ai te pai, kia ora ai nga kareti, kura, aha ranei.

- Tenei ano etahi whenua e kiia nei no te tokomaha, ko nga whenua i waiho noa hei haerenga kau, hoiho, hipi—ko nga kau, hoiho, hipi a nga tangata i noho tata ki reira.

Ko enei whenua, kahore nei he taiepa, engari i waho ake o nga mahinga kai. A ka whakatakotoria he tikanga mo nga tarutaru o aua wahi takoto noa: ko te tangata i nui tana mahinga, kia maha ana kau; ko te tangata i iti tana mahinga, kia torutoru ana kau. A ko aua kau katoa hei kai i nga tarutaru o aua wahi.

- Ko nga tikanga a te Pakeha mo nga wahi i motuhaketia hei mea e riro ai te pai i te iwi katoa; koia enei, ka oti nei te whakaatu.

Tenei ano nga tikanga a te Pakeha, a nga iwi katoa o tawahi, mo nga wahi e kiia ana no ia tangata, no ia tangata. Ko nga tangata nona aua wahi, kei a ratou ano nga tikanga mo reira, mo te pupuri, mo te hoko, mo te reti ranei.

Upoko III. Ko TE TUKU RAWA I TE WHENUA.

- I mua, ko ta te Pakeha tuku whenua, ki a ratou whaka-Pakeha, rere ke i to naiane. Ki te mea tetahi tangata kia tukua tetahi wahi whenua ki te tangata, hei tuku rawa atu mona, ka karangatia katoatia nga tangata e noho tata ana ki taua wahi whenua, kia haere mai i te ra i kiia hei ra tukunga atu. A te rupeketa mai, katahi ka whakatika te tangata nona te whenua, ka mea atu:— "He tuku tenei naku i te kainga nei ki a koe hei kainga tuturu mou, mo tou uri," me te ata whakaatu ano i nga rohe o te kainga. A i a ia e korero ana, ka ho atu e ia tetahi tohu, he tokotoko ranei, he taiaha ranei, he aha ranei, ki te tangata, ka tukua nei mona te kainga. Ka oti—kua mohiotia, ko taua wahi ra kua riro hei kainga mo te tangata i riro ai taua tohu ra. A ki te tupu tetahi tautohetohenga i muri atu, no wai ranei, no wai ranei, tera ano nga tangata i kite i te rironga o taua tohu ra, a ma ratou e whakatika.

- Heoi ano te he o tera tikanga ko te matenga o nga tangata nana i kite i te rironga o taua tohu, a kahore ne kai whakaatu i muri mai. A te mohiotanga o te iwi ki te tuhituhi, katahi ka puta ke he tikanga hou a ka tuhituhia. Ahakoa mate noa te tangata nana i tuku me te tangata i riro ai, me nga tangata katoa i tata ki taua tukunga, e mau tonu ana te hoatutanga; kua oti hoki te tuhituhi, hei mea e mohiotia ai e nga whakatupuranga o muri mai.

- Tenei ta te Pakeha tikanga mo te hoko whenua inaianei ki a ratou whaka Pakeha.

Ko te timatanga he tuhituhi. Na, ko nga tangata nona te kainga, me te tangata e mea ana kia hokona mona te kainga, me tuhituhi ta ratou whakaaetanga: ko taua tuhituhi, hei whakaatu i te kainga, i nga utu.

Ka oti te tuhituhi, katahi ka waiho tetahi takiwa hei ata kimihanga i nga take o te kainga; hei titiro he tika ranei, he horihori ranei, te ki a te tangata e mea ana nona.

No tenei tuhituhinga hoki ka mau nga tangata. A ki te puta ke te whakaaro a te tangata nana nga moni ki te kainga o tetahi tangata ke atu mona, a ka mea ia kia hoatu aua moni hei utu mo tera kainga mona, a ka mea kia whakarerea noatia te whakaaetanga i tuhituhia ra, ka whai-he ia. Ki te pera ano hoki te whakaaro a te tangata nona te kainga, a ki te puta mai tetahi tangata e nui ake ana utu i a tera, a ka mea ia kia hoatu taua kainga mo tenei tangata, a kia whakarerea noatia te whakaaetanga i tuhituhia ra, ka whai-he ano ia. A ko nga he pera, ma te Kai-Whakarite e pehi, mana e mea kia kati ano i runga i te whakaaetanga tuatahi.

- Na, ka ata kimihia marietia—a ki te kitea he tika te ki nona ake ano tona whenua, hei reira ka utua. A te tino rironga o nga utu i te tangata nona te kainga, hei reira ka tuhituhia ano. Ko tenei tuhituhi, he mea nui, hei whakatuturu hoki i te kainga mo te tangata nana nga moni.

Ko nga tangata nana i tuku me tuhituhi o ratou ingoa i te whakamutunga o te pukapuka. Otiia ekore e tuhituhia te pukapuka tuku whenua i te wahi ngaro; engari i te tirohanga mai a etahi tangata tika, ma ratou e titiro mai ki te tuhituhinga a nga tangata; a ma ratou ano e tuhituhi o ratou ingoa i te taha o te pukapuka, hei mea e mohiotia ai a muri ake na aua tangata ano taua tuhituhi. A ki te tupu tetahi tautohetohe i muri atu, ka waiho ma nga Kai-Whakarite e ata whakarite marire.

- Tetahi tupato a te Pakeha, ko nga pukapuka tuku whenua, he mea takirua te tuhituhinga. Ko te tino

pukapuka ko to te hokonga; a ka tauratua nga korero, ka tuhia ki tera atu pukapuka ki te pukapuka nui. He mea ata tohu marire taua pukapuka nui, ki tetahi whare i kiia hei takotoranga mo nga pera. A ko te tino pukapuka ka riro i te tangata mona te whenua. A ki te tupu he tautohetohe i muri atu, ki te ngaro te tino pukapuka, e takoto ana ano tetahi hei whakaatu i nga korero.

Upoko IV. Ko TE OHAKI.

- Ko tetahi mea pai o te tuhituhi i paingia rawatia ai e te Pakeha, ma reira e mana ai nga Ohaki a nga tangata kua mate.
Ko ta te Pakeha tikanga mo ona kainga, mo ona taonga, i te mea ano e ora ana te tangata ka tuhituhia tana Ohaki; he mohio hoki tona, ekore ia e matau ki te wa e mate ai. Koia i mea ai me hohoro te whakaatu i tana i pai ai ki ona uri, ki nga tangata i muri i a ia, kei waiho ona taonga hei take tautohetohenga ma ratou.
- Ehara i te mea mo nga wahi whenua anake tenei tikanga, engari mo nga taonga katoa, mo nga moni, mo nga aha, mo nga aha. Me whakaatu hoki tana i pai ai mo te tuwhatuwha i ana moni, hei mea e ora ai te pouaru nga tamariki, nga tangata ranei i tata ki a ia. Me whakaatu ano he tangata hei whakamana i ana kupu: a ki te mea he moni a tetahi tangata i a ia, ma aua tangata ano e tango i tetahi wahi o ana moni a ka hoatu hei utu, a rite katoa. A ki te mea he moni ana kei te tangata ke, ma aua tangata e tiki e kohikohi. Katahi ka tuwhatuwhaina ki nga tangata i kiia ra e ia ma ratou.
- Ko nga tuhituhinga nei ka peratia me nga pukapuka tuku whenua: ko te ingoa o te tangata nana te Ohaki hei te mutunga; a ka karangatia etahi tangata tika hei titiro i tana tuhituhinga. Kua e neke iho i te tokorua nga tangata e karangatia, a me titiro tahi, a me tuhituhi ano o raua ingoa ki te taha o te pukapuka; me tuhituhi e raua i te aroaro o te tangata nana te Ohaki. Heoi he titiro kau ta raua mahi, hei mea e tuturu ai tana Ohaki i muri i a ia, hei mea e mohiotia ai nana ake. Ko ta raua e titiro ai ko tana tuhituhinga i tona ingoa. Hei aha ake ma raua te roanga o nga korero?
- Ko te pukapuka penei, rere ke ana tona tikanga i to te pukapuka tuku whenua, reti ranei. Ko era, he mea hohoro te mana. Te tino whakaetanga a nga tangata, te utunga mai i nga moni, te tino tuhituhinga—na, kua rite. Heoi ano. Kahore e whakaputaina ketia e te tangata nana i tuku, i reti ranei. Engari, ko tenei, ekore e hohoro te mana; ehara hoki i te mea whakaae mai na nga tangata tokorua. Engari na te tangata kotahi anake tenei ki, hei Ohaki mana, ina mate. I a ia ano e ora ana, ekore e mana tana kupu. No te mea kei a ia ano te tikanga, a mana ano e whakakahore tana i tuhituhi ai, mana e whakaputa ke ranei.
Titiro hoki—ko tetahi kainga kua kiia i roto i te pukapuka hei waiho atu mo Mea. Muri iho ka mea te ngakau o te tangata ko taua kainga kia hokona, kia retia ranei; e pai ana, me hoko, me reti ranei. Nona ake ano tona kainga. Ko tana i tuhituhi ai, kahore ano i mana oa, i a ia e ora ana.
Tetahi, ko te tangata ranei i kiia mona tetahi kainga, i muri iho ka mate, ka kitea ranei tetahi take e kore ai e tika mona taua kainga, a, me whakaputa ke te tuhituhi i to mua.
- Otia ki te mea te tangata ko tana i tuhituhi ai i mua kia whakariroia ketia, me pera tonu me to te timatanga. Kia tokorua mai ano nga tangata hei titiro, hei tuhituhi ano i o raua ingoa, e kore ai e mana te tuhinga tuatahi, e mana ai tenei.
- Ahakoa tika noa te tuhinga a te tangata nana te Ohaki, a nga tangata titiro ano hoki, tenei ano tetahi take e he ai: ki te marenatia te tangata, kua kore taua tuhituhinga e mana Engari me tuhituhi hou ano, me whakaaro hoki ki tana hoa, kia whaitaonga ai, ina mate ia.
- Na, ka mate te tangata, nana te Ohaki, katahi ka tino mana tana kupu. A i te ra e tanumia ai, e huihui ai nga whanaunga, nga tangata i tata ki a ia, ka whakakitea mai te pukapuka o te Ohaki, a ka panuitia ki a ratou.
- A ki te kore e tino marama nga kupu o te Ohaki, a ka tupu he tautohetohe i muri iho, ka waiho ma nga Kai-whakarite e ata whakamarama, e whakarite.

Upoko V. Ko TE OHAKORE.

- Ki te mea ka hohoro te tangata nona te kainga te mate, a kahore i tuhituhia e ia he Ohaki mana; ki te mea ranei kua oti tana Ohaki te tuhituhi, heoi ko te tangata i kiia mona te kainga kua mate; mo reira tetahi tikanga a te Pakeha hei mea e kore ai te kainga e waiho hei tautohetohenga ma nga tangata ora. Koia tenei: ki te mea he tamariki ana a he tane etahi, kei te mea matamua o aua tamariki tane te kainga; a ki te kotahi tonu he tane, he kotiro era, kei taua tane te kainga. Ki te mea he wahine katoa nga tamariki, mo ratou tahi te kainga.

Ko tetahi tenei o nga whakaaro i nui ai te ngakau o te Pakeha ki te tuhituhi Ohaki mana, kei waiho katoa nga kainga mo te mea matamua anake. Ki te maha hoki nga tamariki, e kore e pai kia waiho te kainga mo te mea kotahi; engari me whakaaro e te matua ki nga tamariki katoa. Kowai hoki ka tohu, ka aroha ranei te tuakana ki ona teina ?

- Ki te mea kua mate te tamaiti matamua a he tamaiti ano tana e ora ana, he mokopuna na te tangata nona te kainga, ka riro te kainga i taua mokopuna.
- Ki te kore he uri o te tangata nona te kainga, katahi ka riro i te matua tane o taua tangata. A ki te mea kua mate tera a e ora ana ano etahi tamariki ana, ka waiho mo te mea matamua o era.
- A ki te kore katoa era, ka haere ake ano mo te tupuna, mo te matua tane o te matua tane, o te tangata nona te kainga, a haere iho ano ki ona uri i runga tonu ano i taua tikanga.
- A ki te kore katoa nga whanaunga o te matua tane, katahi ka ahu ake ki te whaea o te tangata nona te kainga, ki te papa o te whaea, ki nga tamariki a te papa o te whaea, a haere tonu ana i runga ano i taua tikanga.
- A ko te tangata i riro mona te kainga, mona anake ano taua kainga: ko nga tikanga katoa kei a ia. Kahore tetahi o ona whanaunga e tata ki reira; e kore e whai kupu mo reira. Nona anake ano tona kainga.
- Ki te mea ka tautohetohe nga whanaunga, mo wai ranei te kainga, mo wai ranei, ka waiho ma nga Kai-whakarite e ata whakarite.
- Ko enei korero mo nga whenua, mo nga whare e tu ana i runga i aua whenua; erangi ko nga moni a te tangata me te tini noa iho o nga taputapu— he tikanga ke. Ki te kore he Ohaki, kahore enei e riro anake i te mea matamua. Engari ka tu katoa nga tamariki i enei. Na, ko nga taputapu katoa ehara i te moni, ka hokona atu ki te moni, a ka oti katoa nga moni te kohikohi mai, katahi ka wehewehea.
- Ko te tikanga mo te wehewehenga koia tenei:—
Ki te mea he pouaru tana me nga tamariki, ka wehea kia toru. Ko tetahi, ka riro i te pouaru mana ake. Etahi, ma nga tamariki; he mea ata whakarite marire kia tu katoa ai ratou, kia ririte ai.
Ki te mea kua mate tetahi tamaiti, tamahine ranei, a kei te ora ano ana tamariki, he mokopuna hoki ki te tangata kua mate, na, ka riro i aua mokopuna te wahi moni i kiia ma to ratou matua, a ka rato katoa ratou i aua moni.
Ki te mea, ko te pouaru anake, kahore he tamariki, katahi ka hawhetia nga moni; ko tetahi hawhe ma te pouaru, ko tetahi hawhe ma nga whanaunga i tino tata ki te tangata kua mate.
Ki te mea kahore he pouaru, a ko nga tamariki anake, ka riro katoa ma aua tamariki, ka ata whakaritea a rato katoa ratou.
Ki te mea kahore he pouaru he tamariki, ka riro katoa ma nga whanaunga i tino tata; ka ata whakariteritea ano ma ratou a rato katoa.
- A ki te hohoro te mate o te tangata i te mea kahore ano i tuhituhia noatia tetahi Ohaki mana; ki te mea ranei kua oti te Ohaki te tuhituhi a kahore i tuhia he tangata hei whakamana; i tuhia ano ranei he tangata, a kihai taua tangata i pai; hei reira ka waiho ma te Kai-whakarite tetahi tangata tika e whakatu hei kohikohi i nga moni a taua tangata i era atu tangata, hei utu hoki i nga moni a te tangata ke i a ia, hei wehewehe hoki i nga moni ma te pouaru ma nga tamariki, ma nga whanaunga ranei.
- Na, ki te mea he nui ke nga moni a te tangata ke i te tangata kua mate, a ko ana moni ake, ara, ko nga tino moni koura, hiriwa ranei, i a ia ano e takoto ana i te ra i mate ai, me ana moni i te tangata ke, me nga moni ano hoki i riro mai hei utu mo nga taputapu katoa i hokona ki te moni e te tangata i waiho hei whakakapi mona,—na, ki te kitea ko enei moni katoa he iti, kahore e rite hei utu mo nga moni a te tangata ke i a ia, katahi nei ka tukua tetahi wahi whenua o te tangata kua mate, hei mea e rite ai. A ma te Kai-whakarite e ata whakarite marire taua wahi a mana e ki kia hokona; a te rironga mai o nga utu whenua, katahi ka waiho ko aua utu whenua hei utu i nga moni a te tangata ke.

Upoko VI. HE RETI.

- Ki te mea nga tangata nona te kainga kia waiho to ratou kainga hei mea e whai moni ai ratou me te mau tonu ano te kainga mo ratou, me reti.
Ko te tikanga tenei o te reti, me tuhituhi: ko te tuhituhinga hei whakaatu i te kainga i kiia kia retia, i nga tau e retia ai, i nga moni hoki hei utu ia tau ia tau, a mutu noa nga tau i whakaritea hei retinga, me nga ra ano hoki e riro mai ai nga moni ki nga tangata no ratou te kainga.
- Ki te mea he tokomaha nga tangata nona te kainga, me whakarite etahi o ratou hei tiki mai i nga moni, kei raruraru hoki te tangata i retia ai te kainga mona ki te rapu i a ratou keiwhea ranei, keiwhea ranei. Ki te riro i aua tangata nga moni, ka kiia kua rite. Ma aua tangata ano te whakaaro ki o ratou hoa kia rato katoa ai i nga moni.

- Ko te pukapuka reti ka peratia tonutia me te pukapuka tuku rawa atu. Ko nga tangata nona te whenua me tuhituhi iho o ratou ingoa i te mutunga o te pukapuka. Ko nga kai titiro me tuhituhi hoki o ratou ingoa ki te taha.
- A ki te mate te tangata, i retia ai te whenua mona, i roto i nga tau i kiia hei retinga, heoi, ko tana kupu i tuhituhi ai kahore i mate: ko tana whakaaetanga hoki mana e utu, kahore i mate tera. Engari ko te whenua ka riro i te tangata i kiia hei whakakapi mona i muri i a ia: (Tirohia p. 10,) a mana taua tuhituhinga e whakamana, mana e utu, kia pera tonu te utu a mutu noa nga tau i whakaritea hei retinga.
- Tenei ano tetahi tupato a te Paheha mo nga utunga; ka tikina aua moni, a ka riro i te tangata tiki mai, na, me tuhituhi e te tangata tiki he pukapuka whakaatu mo te rironga i a ia. He tupato hoki kei mate te tangata i riro ai nga moni, a muri iho ka kiia kahore i utua.
 - Ko taua tikanga kei nga Pakeha i nga rironga katoatanga o nga moni i te tangata.
- Ki te kore e utua nga moni i nga ra i whakaritea hei ra utunga, a ka pouiri te ngakau o nga tangata nana i reti, me haere ki te Kai-whakarite, a mana e titiro iho, a ka kitea kahore ano i riro mai nga utu, mana e ki atu kia hohoro te utua mai.
- He wahi ano ka peneitia te whakaaetanga, te kawenata, a te tangata i retia ai te kainga mona.
 - Ki te roa rawa te utu mai a te tangata i retia ra te kainga mona a wha noa nga wiki (28 nga ra) i muri i te ra i kiia hei ra utunga, katahi ka waiho ma nga tangata nona te whenua nga tikanga. Ma ratou e pai kia whakakorea te reti, ka kore: a ki te pai ratou kia noho ano te tangata ra i runga i taua whenua, ka noho ano ia. Heoi, ekore e waiho ma ratou ano e whakakore, engari me haere ki te Kai-whakarite, mana e titiro iho, a ka kitea i tika ta ratou, mana e ki, ko nga moni kia hohoro te utua mai, a ko te tangata i mangere ki te utu me haere. Katahi ka retia ano, he tangata ke.

Upoko VII. Ko ETAHI TIKANGA.

- Tenei ano tetahi Ture nui a te Pakeha mo enei tikanga kua korerotia nei, mo te tuku kainga, mo te reti, mo te Ohaki: ma nga kaumatua anake era e mahi.
 - Ki ta te Pakeha, ki nga taitamariki kahore ano i tae noa ki nga tau e rua tekau ma tahi o te whanautanga mai ra ano, kahore e kiia he kaumatua. A ki te mea tetahi taitamariki pera ki te tuhituhi Ohaki mana, ki te hoko whenua, ki te reti ranei, ekore e mana tana. He iti hoki no tona mohio, ekore ai e whakarangona tana: he tupato hoki kei mamingatia a hohoro tonu te maumau noa i ona taonga. *He tamariki tukituki tahaa* hoki. Heoi, ki te mea kua mate te tangata nona te kainga, a he tamariki ano ana, kahore ano i rite noa nga tau 21 i kiia ra, ka kiia tetahi kaumatua tika hei tiaki mo aua tamariki, mo o ratou taonga, he mea whakaatu na te matua i roto i tana Ohaki. Me he mea kihai i whakaaturia, katahi ka waiho ma te Kai-whakarite e whakatu tetahi kaumatua pai hei tiaki mo aua tamariki mo o ratou taonga.
 - A ka waiho taua tangata tiaki hei whakakapi mo aua tamariki; a ko tana kupu whakaae ka kiia na nga tamariki, a ko tana kupu whakakahore ka kiia na aua tamariki ano.
 - Heoi kei nga tikanga nunui, ekore e mana te ki a taua Kai-tiaki anake, engari ma te Kai-whakarite rawa e whakaae mai ki tana, katahi ka mana.
 - Ko nga tikanga e kiia nei he nunui, ko te tuku rawa atu i te whenua, ko te maha ranei o nga tau e retia ai. Ko enei e kore e mana i a ia anake, engari ma te Kai-whakarite ano e whakaae mai, ka mana ai.
- E hoa ma, ko enei korero kua tuhituhia nei hei hurihurhanga ma koutou. Ehara hoki i te whakatakoto ture mo koutou, engari he whakaatu kau i nga mea i tupu ai tenei iwi te Pakeha. Ki te Pakena, he taonga nui enei. Ehara ano hoki i te mea hohoro te kiea, engari he mea ata whakaaro, ata hanga marire. He maha nga whakatupuranga tangata nana enei tikanga i hurihuri—huri nei, huri nei—a roa rawa te hurihuringa, ka kitea, ko te tukunga iho o enei ture he pai anake. Ko te pai he korenga no nga whawhai, no nga tautohetohenga, he whai kai, he whai taonga, he ata noho marie i runga i te whenua rangatira.
- A ki te mea ka tupu ano he raruraru i roto i enei tikanga, tenei ano # mea hei arai kei puta, kei nui—ko te Ture, ko nga Kai-whakarite. Ko ratou hei whakamarama atu i nga tikanga o te Ture. Ma te Ture anake e tiaki. Ko nga kainga o te Pakeha e nohoia nei i runga i enei tikanga, ko te kaha maori, ko te hoia, ekore e tata atu ki reira. Kua tu ke hoki te mea kaha hei arai, ko te Ture.
- Ki te pai te Tangata Maori ki enei tikanga hei huarahi mona, tena, whaia; ekore e roa ka mau, ka tae atu ano ki aua pai.
- Koia hoki enei kupu i tuhituhia ai hei mea e whiwhi tahi ai tatou ki te pai.

Upoko VIII. Ko TE TURE I WHAKATAKOTORIA

HOUTIA NEI.

- Tenei ano etahi kupu hei whakamarama mo te Ture i whakatakotoria houtia nei, i whakaaetia nei e te Kuini, mo te tuku, mo te reti ranei, a te tangata maori i ona whenua.
Ko tenei ture, haere tonu ana i runga i te tupato. Ko tetahi taha, mo ta te Atua i whakatakoto ai i te timatanga, ko te whenua kia waiho hei mahinga kai, hei whangai i nga iwi tangata, hei mea e whaitaonga ai nga tangata nona te whenua; ko tetahi taha, mo nga whakaaro hei arai mo te ngangare, mo te nuka, mo te hoko tahae; a ko nga whakaaetanga a te Pakeha a te tangata Maori, a raua ki a raua, kia marama i te tirohanga a te iwi katoa.
- Tetahi tupato mo tenei ture. Kaua e hohoro te ki, hei ture mo te motu katoa nei, engari mo etahi wahi anake, e kiia ra e te Kawana hei wahi e mana ai tenei ture. Me timata iti te mahi a te ture nei, hei nga kainga anake e paingia hei mahinga ma taua ture—a mahi ana i reira, hei tirohanga mai ma nga tangata o tera taha, o tera taha, tae noa ki te wa e ata mohiotia ai e nga tangata te mahi a taua ture, e ata haere ana ranei, e he ana ranei: a ki te mea kua kitea e he ana, me whakatikatika, a me mahi ano a tae noa ki te wa e kitea nuitia ai, kua pai. Hei reira te whakanuia ai te mahi a tae noa ki tera kainga, ki tera kainga.
- Ko te tino tikanga nui o tenei ture, koia tenei. Kaua e hohoro te tuku whenua, te reti ranei, kia ata tirohia rawatia ra ano nga tangata nona te whenua e kiia ana kia tukua, kia retia ranei. Hei reira ka whakaaetia ai te tuku, te reti ranei.
Koia i kiia ai kia tu he Runanga hei titiro i nga take o te whenua. Ko aua Runanga he Rangatira Maori; hei nga mea tino tika, tino mohio; he mea whakatu na te Kawana. Ko tetahi Kai-whakarite Pakeha hei tohutohu, hei whakahaere i te mahi a te Runanga kia tika ai i te huarahi, i te ture.
- A ki te mea etahi tangata Maori o roto i nga kainga e kiia hei titiro ma te Runanga, ko etahi wahi whenua o ratou kia whakaaetia te tuku ranei, te reti ranei, me haere aua tangata ki taua Runanga, korero ai — a ka tirohia rawatia e te Runanga no aua tangata ano aua whenua, katahi ka tuhituhia katoatia e te Runanga nga rohe o aua whenua me nga tangata nona aua whenua. Otiia ko tenei whakaaetanga a te Runanga ekore e mana wa we, engari ka waiho ta ratou i tuhituhi ai hei titiro ano ma te Kawana, mana e whakahe ranei, e whakatika ranei.
- Tenei ano tetahi whakaaro ma te Kawana i tenei takiwa, i te mea kahore ano i whakaaetia noatia ta te Runanga. Me titiro ano e ia ki aua whenua i tirohia ra e te Runanga, a ka kitea, e tika ana ko tetahi wahi o aua whenua kia whakatapua hei kainga tuturu mo nga tangata nona taua wahi, hei aha ranei, hei aha ranei, e riro ai te pai i aua tangata, i o ratou uri, mana ano taua wahi e whakatapu. Mana ano taua wahi e tuku ki etahi tangata tika hei tiaki mo reira, kei riro ke aua whenua, ake ake ake. A ko tana tuku hei runga i te pukapuka whakatuturu rawa, e kiia nei he *Crown Grant*, (ara, he tuku na te Karauna, ua te Kuini hoki,) hei mea e mau tonu ai, e kore ai e pikitia e te tangata ke.
- A muri iho, ki te mea kua whakatikaia e te Kawana ta te Runanga i tuhituhi ai, a ki te mea kua oti katoa nga rohe o aua whenua te ruri, te whaitohu (ko nga tohu he pou, he keringa i te whenua, he whakaumu), a ka oti—katahi nei ka tuhituhia e taua Runanga he *Pukapuka Whakaatu (Certificate)* i aua whenua me nga rohe katoa o aua whenua puta noa, puta noa, me nga tangata ano nona aua whenua; a hei runga ano i taua Pukapuka Whakaatu tetahi *mapi* ano o aua whenua. A hei te mutunga o te Pukapuka Whakaatu te tuhituhia ai e te Kai-whakarite Pakeha, e nga Kangatira katoa o te Runanga, o ratou ingoa, hei mea e mana ai taua Pukapuka.
A te rironga mai o taua Pukapuka i nga tanerata, katahi nei ka mana ta ratou tuku ranei, reti ranei, i nga whenua mo reira taua Pukapuka.
- A muri iho, ki te mea nga tangata, i riro ai taua Pukapuka, kia penei tonu te whakatuturu a te Kuini mo o ratou whenua me tana whakatuturu mo nga whenua nei o te Pakeha, kei a te Kawana te tikanga kia peneitia. Hei reira ka penei tonu nga tikanga a aua tangata mo aua whenua me a nga Pakeha nei mo o ratou whenua — mo te whakatapu, mo te tuku, mo te reti, mo te Ohaki—a ka marama i reira i raro i te ture kotahi.
- Tenei ano tetahi tikanga o tenei ture, hei arai mo te hoko tahae, mo te nuka, mo te porangi o te tangata i runga i te kuware, koia tenei.
Ki te hohoro tetahi wahi whenua te tukua, te retia ranei, i te mea kahore ano i riro noa mai te Pukapuka Whakaatu mo taua whenua, na, ekore e mana taua tuku, reti ranei, engari ka kiia he kore noa iho.
A ki te hohoro te whakaae, i te mea kahore ano i riro noa mai te Pukapuka Whakaatu, mo tetahi wahi whenua kia tukua, kia retia ranei, a muri atu, na, ekore e mana taua whakaae, engari ka kiia he kore noa iho.
HEOI ANO.